

Ivanka Reberski

Prva samostalna likovna izložba u Zagrebu nakon oslobođenja 1946. godine

I. Reberski: Prva samostalna izložba nakon oslobođenja Zagreba

Prva poslijeratna izložba Otona Postružnika, održana u Salonu »Ulrich« tijekom mjeseca travnja 1946. godine (od 6. do 21. travnja), pobudila je u svoje vrijeme posebnu pažnju kritike i kulturne javnosti Zagreba. Bila je to zapravo prva samostalna izložba priredena u Zagrebu nakon oslobođenja, što joj već samo po sebi određuje iznimno mjesto u kronologiji likovnih zbivanja tog razdoblja. Za urbane tokove grada bio je to još jedan pokazatelj više da se mirnodopski vidovi života sa svim svojim obilježjima na ovom našem napaćenom prostoru postupno vraćaju normalnim ritmovima.

Što se pak same izložbe tiče, s osobitim se zanimanjem iščekivalo što će taj, već dva desetljeća neprekidno prisutan, afirmirani slikar, kojega isto toliko dugo prati glas angažiranog umjetnika, na izložbi pokazati i s kakvim će se djelima nakon rata samostalno predstaviti. Danas je teško i približno vjerno evocirati sva ona uzgibana osjećanja koja su ovladala duhovnim sferama umjetnosti u tim prvim danima slobode i mira, kad se umjetnik nalazio u procjepu povijesnog trenutka: dramatskih, netom proživljenih događaja što ih sjećanja još nisu potisla, i euforičnih raspoloženja upravljenih novoj budućnosti; između obaveza prema društvu i osobnih pobuda umjetnika. Po svemu sudeći Postružnik se ni jednog časa nije dvoumio. On je naprosto izložio ona djela koja su i u odnosu na tematiku i u odnosu na stilsko-izražajne značajke i dosegnutu razinu, a to je bez sumnje prevagnulo, predstavljala kontinuitet njegovih tadašnjih likovnih očitovanja. Ne smijemo smetnuti s uma da je Postružnik bio izraziti slikar preobrazbe i okušavanja i da je upravo pred sam rat uspio ostvariti novu kolorističku transformaciju svog likovnog izraza. Na izložbi 1946. godine, svojim izborom djela, on se bezrezervno opredijelio za deklariranje osobnog slikarskog kontinuiteta, stavljajući na taj način umjetničke zadatke ispred svih ostalih. Ta njegova osnovna motivacija i estetski credo, prije svih spornih i forsiranih nastojanja oko »sorealizma« s kraja četrdesetih i početka pedesetih godina, iz današnjeg odstojanja doista poprimaju mnogo šire značenje — značenje onog općeg prosedeja umjetnosti naših poratnih godina koji je ustrajao na slobodi stvaralaštva.

Biografija Otona Postružnika, i ona ratna i ona predratna, bila je stručnoj kritici dobro poznata i to ponajviše po njegovom beskompromisnom zalaganju za napredne ideje, za socijalna pitanja i prava malog čovjeka i za potpunu slobodu, zbog kojih se opredjeljenja i priključio ljeti 1943. godine na Pelješcu narodnooslobodilačkom pokretu. Prijatelj Augusta Cesarca, Đure Tiljka i Ivana Gorana Kovačića, Postružnik je još od studentskih dana aktivno sudjelovao u raznim akcijama naše političke i intelektualne ljevice i ta je idejna orijentacija u znatnoj mjeri utjecala na tematsku usmjerenost njegova slikarstva, osobito u ranijem razdoblju prije rata. Već prvo Postružnikovo javno istupanje 1926. godine na izložbi »Grotesk« (s Ivanom Tabakovićem) bilo je u znaku pobune i odstupanja od ustaljenih normi oficijelno prihvaćena slikarstva tadašnjeg našeg kulturnog obzorja. Pod geslom: »Sukobom vječnih kontrasta — lijepog i ružnog, smiješnog i žalosnog (. . .) formira se ovaj naš čudesni svijet . . .« Postružnik i Tabaković svojim su groteskama na samoj granici satire i kritike društva inaugurirali temeljni koncept budućih programskih tendencija »Zemlje«. Tematikom svojih slika, crteža i grafika dodirujući su one rubne slojeve »gradske periferije« koji egzistiraju na samom dnu socijalne ljestvice, na margini, izvan svih moralnih regulativa građanskog društva. S tih se pozi-

Sažetak

Izložba Otona Postružnika u Salonu »Ulrich« u Zagrebu, održana tijekom mjeseca travnja 1946. godine, bila je ujedno i prva samostalna izložba nakon rata u oslobođenom Zagrebu, pa je stoga pobudila veliko zanimanje javnosti i kritike. Izvan svih očekivanja Postružnik je na toj izložbi izložio pejzaže, portrete i mrtve prirode — dostignuća svojih najnovijih kolorističkih okušavanja, do kojih je došao neposredno prije početka rata. Takva se likovna orijentacija u tom povijesnom kontekstu mogla tumačiti i kao — pomanjkanje osjećaja za aktualna društvena zbivanja. Autorica stoga upozorava da se taj slikar, dobro poznat javnosti po svom angažiranom djelovanju koje se verificiralo i aktivnim sudjelovanjem u narodnooslobodilačkom ratu, baš takvim izborom tematike rezolutno opredijelio za punu slobodu stvaralaštva već u prvim danima nakon oslobođenja.

Oton Postružnik, *Cvijeće*, 1940.

cija, uz Krstu Hegedušića, Lea Juneka i Ivana Tabakovića, Postružnik odmah svrstao u red idejnih pokretača i suosnivača »Zemlje«, te u prijeratnom razdoblju u nas najizrazitije socijalno angažirane likovne grupacije umjetnika. I baš zbog toga što je kao umjetnik bio posebno osjetljiv za opća pitanja društva i u najodsudnijim je momentima dotad uvijek reagirao na povijesne događaje — krajem dvadesetih godina groteskama i zemljaškim realizmom, a u narodno-oslobodilačkom ratu jednim od najpotresnijih likovnih svjedočanstava ljudskih stradanja i naše ratne epopeje — dakle, zbog te i takve prošlosti od Otona Postružnika se na prvoj poslijeratnoj samostalnoj izložbi očekivao isto takav angažirani odnos prema našoj zbilji i okrenutost novoj društvenoj aktualnosti.

A Postružnik je, izloživši 25 ulja: pejzaža, portreta i mrtvih priroda, na izložbi predstavio svoj najnoviji ciklus upravo dosegnutih kolorističkih okušavanja koja su u cjelokupnom njegovu opusu značila potpuno novu likovnu kvalitetu. Za tom je kolorističkom izražajnošću tragao, svih onih godina lutanja po Španjolskoj i boraveći u dva navrata u Parizu, već desetak godina, još od raskida sa »Zemljom«. Prvi njegov koloristički ciklus, poetičan i sugestivan, na-

stao je u Zagrebu i diljem Dalmacije tik pred sam rat i prvih ratnih godina, kao u jednom dahu. Bio je tada sav opsjednut traženjem takvih »slobodnih« kolorističkih odnosa na platnu svojih slika kakve je sasvim slučajno stvarala razlivena boja na daščici njegove slikarske palete. O toj je slobodi već 1941. godine raspravljao s Ivanom Goranom Kovačićem, a ovaj je tim povodom o Postružniku napisao: »Živjeti za umjetnost iskreno i predano, ne predati se banalnosti svagdanjeg života usprkos oskudici i poniženju, ostati uzvišen u svom pozivu, to je njegov životni put. Nije se dao ni u jednu školu, pa čak ni u akademiju, ma da je imao za to prilike, sve zbog toga da ne stegne svoju slobodu. Jer je najvjerniji pratilac umjetničke ozbiljnosti — sloboda. Treba poznavati njegov rad od sudjelovanja u 'Zemlji' do danas, da osjetimo jednu snagu, koja se oslobađa.«¹

Stoga se ne treba čuditi da se taj slikar, koji nam je ostavio potresne zabilješke ratnih prizora i pogroma, po završetku rata odmah vratio u Dalmaciju — fizičkom prostoru i podneblju svog predratnog djelovanja, motivima i ranijim slikarskim preokupacijama koje je sveopći tok događaja samo na trenutak bio prekinuo. Užurbano, kao da je želio nadoknaditi godine provedene u mraku, a crne poteze se-

Oton Postružnik, *Ubijeni*, 1944.

pije, olovke i ugljena s tragičnih ratnih motiva nadomjestiti svijetlim i živim bojama, sav se predao slikanju. Osim neobjašnjive unutarnje potrebe na to ga je gonio neispunjeni zadatak. U travnju 1941. godine u Domu likovnih umjetnosti u Zagrebu trebala se održati samostalna izložba Postružnikovih najnovijih radova. Sve je bilo spremno za izložbu, uključujući i plakat koji se sačuvao kao jedini svjedok tog neostvarenog događaja, ali se baš tih dana pokrenuo ratni žrvanj, a Hitlerove su trupe okupirale ovaj naš grad, kojeg je Postružnik, taj neukrotivi slobodarac, ubrzo zatim napustio otišavši u Dalmaciju u kojoj se, po njegovu pričanju, čak i u tim teškim danima okupacije ipak lakše disalo. Ta neodržana izložba ostala mu je do kraja rata teška mora neispunjena zadatka i odmah mu se nametnula kao najpreča obaveza. U prvim pejzažima splitskih krajolika i vrtova što ih je naslikao po povratku iz partizana, kao i u onima koji su nastali za boravka u koloniji umjetnika partizana u Cozzanu, Postružnik se vratio svojoj ranije uspostavljenoj paleti i slobodnom duktusu takvom sigurnošću i vehemencijom, da se stječe dojam kao da prekid nije ni postojao. Zaokupljenost općeljudskom traumom za njega je trajala isto toliko koliko i sam rat i njegovo osobno sudjelovanje u njemu, i ta je djela s ratnom tematikom, puna prodornog verizma i sugestivnosti, izložio

na »Izložbi umjetnika partizana« koja je obišla sve veće gradove Jugoslavije (1944–1946). Na ovoj je pak samostalnoj izložbi želio pokazati doseg osobne umjetničke preobrazbe — intimističke interpretacije prirode u pejzažima i slojevite analize ljudskih karaktera u portretima, a time je u tom osjetljivom trenutku podijelio publiku, a nadasve kritičare: za i protiv.

S obzirom na umjetničku kvalitetu ta su djela bezrezervno ocijenjena visoko. Dapače, one koji još dotad nisu imali prilike upoznati njegovu samosvojnu kolorističku preobrazbu ta je izložba iznenadila »sasvim originalnom interpretacijom dalmatinskog pejzaža«, te ga je zbog toga kritika odmah svrstala u red »naših najboljih kolorista«. Ali s druge strane nije smogla opravdanja za »ekskluzivnost« i »samoživo uranjanje u lirska razpoloženja« umjetnika s takvim shvaćanjima i opredjeljenjima kakav je bio Oton Postružnik, naglasivši pri tom da: »ono što se u našim danima ne može prihvatiti to je osnovna idejna i doživljajna podloga izložbe. Bez ijedne figuralne kompozicije, bez ijedne slike koja bi ukazivala na minule događaje i na naš današnji život, Postružnikova izložba u Ulrichovom salonu ne razlikuje se tematski ni u čemu od predratnih izložbi građanskih slikara. (...) u našim danima koji su

Oton Postružnik, *Portret Mirjane Matić-Halle*, 1940.

upravo nabiti zbivanjem i prebogatijom najinteresantnijom problematikom od koje zavisi sudbina naših naroda, ovo samoživno uranjanje u lirski raspoloženja ne može se prihvatiti kao savremena umjetnost, koja bi našem narodu govorila razumljivim jezikom.«¹ Zdenka Munk stala je na stranu Postružnika i sjajno je branila njegove ljudske i umjetničke motivacije u osvrtu na tu izložbu: »Trebalo je ponešto odvažnosti da se odluči nastupiti samostalnom izložbom ove vrste i riskira odbojnost na pomanjkanje tematike, pa poslije gotovo dva decenija odlučnog antifašističkog stava i godina okupacije provedenih u borbi, pokazati na dvadesetpet uljenih slika subjektivni odraz dalmatinskih pejzaža, portreta i mrtvih priroda. Što je na tim slikama od sadržine neposredno minulih godina? Mnogo i malo. Malo reportaže i bilježaka . . . Mnogo onih raspjevanih životnih veselja i zapažanja koja nosimo u sebi kao cvrčak svoju pjesmu uživajući između topovskih paljbi. Pitanje je da li su tim slikama preuranjeno zacrtana ljudska prava na vriednosti koje pruža život u širinama svoje prirode, iza zablješki mučnih zima i godina. (. . .) Pred Postružnikovim slikama bio je doživljen dio sreće, koju nakon svih muka i patnja žele milijuni ljudi oslobođenih naroda.«³

Nije to bilo odupiranje tendencijama i zahtjevima novoga društva. To je naprosto bila slobodna odluka intelektualno i emocionalno zrelog umjetnika, njegovo pravo da u slobodi ostvari i onu toliko traženu stvaralačku slobodu. Njegova je umjetnička emanacija već prije rata stekla atribute osobnog »stila«, a tog se prepoznatljivog i samosvojnog rukopisa Postružnik nije želio niti mogao odreći.

Bilješke

1

I. Goran Kovačić: *Portreti slikara. Oton Postružnik. Tražilac slikarske slobode*, Novosti, Zagreb, 7. III. 1941.

2

G. Gamulin: *Izložba Otona Postružnika*, Republika, II, 1946, 4–5, str. 409–441.

3

Z(denka) M(unk): *Povodom izložbe Otona Postružnika*, Vjesnik, Zagreb, 19. V. 1946.

Oton Postružnik, Lumbarda, 1946.